

NÉMETH ÁGNES

„Boldogság szigete”

Vásárhelyre 1947. július végén, jóval az iskolai év megkezdése előtt érkeztem. Hivatalos oka a korai érkezésemnek az volt, hogy a negyedik gimnáziumot egy olyan osztályban kezdtem, amely három éve franciát tanult, s nekem a három év anyagából különböztetnem kellett, amire édesapám készített fel. Általában azt mondhatom, középiskolai tanulmányaim, eléggé megéreztek a történelem viharait, a nyolc osztályt öt iskolában jártam ki, s mivel mindenhol más nyelvet tanítottak az évek során: latinból, franciából, németből, majd megint latinból kellett különböztetnem.

A hivatalos okon kívül, más is indokolta lejuteteletem. Édesapám a „Drága jó nyolcadik” ballagásán májusban valami olyasfélét mondott, hogy ő azért jött ide, hogy pedagógiai kísérleteket végezzen, ezekre úgy tűnik nincs szükség, de ehelyett itt talált egy szellemi családot, mert bár hat gyermek születését, betegségeit drukkolta végig, öreg korára egyedül maradt. Ennek a beszédnek a híre eljutott édesanyámhoz is, és amikor júliusban Békésen egy esküvőn találkoztak, azonnal megérezte, hogy édesapám elhidegült tőlünk. Az én szerepem az lett volna, hogy a távoli családra felhívjam a figyelmet. Én boldogan mentem Vásárhelyre, az előző évet a Baár-Madas internátusban jómódú, a háborút sértetlenül átvészelő gyerekek közt töltöttem s a mi világunk nagyon távol került az övékétől, nem tudtam beilleszkedni, nem szerettem ott lenni. Az örömeimet még fokozta, hogy megérkezésem után nem sokkal édesapám egy biciklit vett nekem. Boldog és büszke voltam, nem szoktam hozzá, hogy ilyen nagy áldozatot hozzanak értem. Csak amikor édesapám életrajza megjelent, akkor tudtam meg, hogy a biciklivel neki volt terve, ő akart megtanulni biciklizni, hogy könnyebben mozoghasson Vásárhelyt.

Az érettségi után, a „Drága jó nyolcadik” egyik tagjával, nevezzük Jusztinnak, édesapámnak elmélyült a kapcsolata. Ez a világ legártatlanabb szerelme volt, amely, ha jól számolom 6–8 hétig tartott, érzékiségét néhány csók jelentette csak, de három embernek: édesapámnak, Jusztinnak és édesanyámnak évtizedekig tartó szenvedést okozott. S amíg tartott, szörnyű ellentétként ott volt apámnak a munkája: az *Iszonyt* kellett befejeznie. Az *Iszony* néhány fogalmazó füzetében megtalálható Jusztin írása. Ő volt az egyetlen ember, akinek apám tudott diktálva fogalmazni. Szeptemberben Jusztin Kecskemétre ment Tanítóképzőbe, s nagyon tartózkodó levelek zárták kapcsolatukat. Úgy gondolom, édesapám erkölcsi érzéke nem engedte, hogy egy diáklányért feláldozza a családot, házasságot. Valószínű azonban, hogy a mi megjelenésünknek is szerepe volt a szakításban. Azért írok többes számot, mert augusztus 9-én Judit nővérem is megjelent Vásárhelyen friss vizsgaengedéllyel, ami szerint augusztus 26-ig levizsgázhat az ötödik osztályból, s mint októberi születésű, csatlakozhat évfolyamához.

Miután szeptemberben én is levizsgáztam franciából, boldogan kezdtem el a negyedik gimnáziumot. Valójában nekem az ostrom után ez volt az első béke évem. Először kicsit félttem, hogy az osztálytársaim édesapám miatt valami tanpubinak fognak tartan, de erről szó sem volt. Itt találtam meg életem első barátnőit. A főbarátnőm a gyönyörű Csáky Kati volt, akivel később együtt lettünk szerelmesek ugyanabba a fiúba, de a barátságunkat ez sem rontotta el, főleg mert a fiú ránk sem nézett. De jóban voltam Belenta Marival, Kertész Eszterrel s természetesen a másik négy internátusi osztálytársammal is.

Az iskolában remek tanáraink voltak; számomra is rejtély, hogy a többi iskolából alig emlékszem egy-egy tanáromra, vásárhelyi tanáraitam a mai napig fel tudom sorolni. Az osztályfőnököm Sipka Sándorné, Rózsa néni volt, franciát tanított abban az osztályban, amelyik negyedik éve tanult franciát, s nekem négy hetem volt ennek a pótlására. Szeretett, s ha néha jól feleltem, örömmel kiáltott fel: „Látjátok, vak tyúk is talál szemet!” Én, mivel valóban vak tyúk voltam, ezt dicséretnek vettem s eszembe se jutott megsértődni. Ráczi Miklósné, Irma néni, akinek, úgy tudom, a magyar volt a főtárgya, nekünk a kézimunkát tanította, s mivel ismerte a családi helyzetemet (ekkor már Németh nagymama is Vásárhelyen élt), ha túl szép volt a kézimunkám, rákérdezett: „ezt a nagymamád csinálta”? Én töredelmesen beismertem s mivel ez túl sokszor fordult elő, ötödikben negyedikkor intőt kaptam kézimunkából. Györgyi néni volt a latin tanárom, Sári néni a matematika, egyiküknek sem volt sok öröme bennem, de kedveltük egymást. Lázár Erzsike néni engem nem tanított, ő az internátusban volt felügyelő tanár. Tőle még pofont is kaptam, pedig szelíd, kedves nő volt. Az ötödikesekkel voltunk egy hálóban és az egyik ötödikes barátnőm szerzett egy-egy cigarettát, amit este a hálóban nagy bohóckodás közben meggyújtottunk. A cigaretta egy leánykollégiumban olyan volt, mintha égne az épület, s Erzsike néni hamarosan megjelent az ajtóban. Mivel akkor éppen az én kezemben volt a cigaretta, nekem kevert le egy pofont. Azt hiszem mindketten egyformán megijedtünk s vigyáztunk, hogy apám fülébe ne jusson a dolog. Most veszem észre, hogy a problémamentes tárgyaimat (magyar, történelem, természetrajz) nem tudom pontosan, hogy kik tanították, de úgy gondolom, Irma néni és Rózsa néni osztottak rajtuk.

Az internátusban derűs életünk volt. Ötödikes koromban a nyolcadikosokkal kerül-tünk egy hálóba. Ekkor még éjjelizenét is kaptunk. A kis unitárius templom felé nyílt az ablakunk, s ott jelent meg cigány kísérettel egy hetedikes fiú, akinek még hangja is volt. Mondanom se kell, hogy a tíz lány egyformán elérzékenyült hangulatban lógott az ablakban s hallgatta a dalokat. A kis zenekar elvonulása után azonban rögtön összekaptunk, mivel a fiú elég csapodár volt, s nem tudtuk eldönteni, kinek szólt a szerenád. Így a mai napig, mind a tízen mesélhetjük az unokáinknak, hogy boldogult ifjúságunkban még éjjelizenét is kaptunk.

A pesti kollégium után a vásárhelyi sokkal szabadabb légkörű volt. A tanáraink bíztak bennünk s nagyobb szabadságunk volt. Ha a tanulással és a magatartásunkkal nem volt baj, elvittek minket a Fekete Sas-ban rendezett táncmulatságokra, vasárnap délelőtt mise, illetve istentisztelet után mi is ott sétáltunk a többi osztálytársunkkal a korzón; ha a híres Faszínházban előadás volt, oda is elmehettünk tanári kísérettel. Bármilyen furcsa, akár-hogy töröm a fejemet, az az érzésem, hogy Vásárhelyen voltam először színházban. Kitérő előadásokat láttunk: budapesti és szegedi színészek játszottak s a fellépti díj: liba, csirke vagy tojás volt. Számomra a legemlékezetesebb egy *Peer Gynt* előadás volt. Nem tudom,

kik játszottak benne, de az előadás úgy elvárásolt, hogy soha többé nem néztem meg, mert nem akartam az emléket elhomályosítani. Valószínűleg ennek hatására akartam sokáig színésznő lenni.

Az iskolánknak – gondolom, ezt a várostól vette át – határozottan irodalmi levegője volt. Az önképzőkör remekül működött s kialakult egy nemes szellemi vetélkedő a diákok közt. Nemcsak előadásokat tartottunk, de szavalóversenyeket is rendeztünk. Egy ilyen szavalóversenyen én még második díjat is nyertem. Talán édesapám jelenlétének is szerepe volt abban, hogy a diákszínjátszás úgy lábra kapott abban a két évben. Tamási Énekes madara, a *Cyrano*, *A makrancos hölgy*, és a *Csongor és Tünde* előadására emlékszem. Édesapámnak a legemlékezetesebb a születésnapjára rendezett *Antigoné* volt, míg nekem, az én osztályom által bemutatott *Kékmadár*, amelyben Mytil szerepét játszottam. Ezeknek az előadásoknak igen nagy jelentősége volt és van: az előadásért végzett munka, drukkolás a sikerért összekovácsolja az osztályt, a szép, nemes szövegek tanulása javította a szókincsüket és tanárainkkal is közvetlenebb kapcsolatba kerültünk a közös munka során. Sajnos, napjainkban az ilyenféle előadások nem divatosak, a diákok nem szeretnek memoritert tanulni. Pedig néhány éve milyen sikerem volt az unokáim előtt, amikor elvittem őket egy budapesti *Kékmadár* előadásra, s amikor fölment a függöny, mondani kezdtem Mytil szerepét.

A *Kékmadár* előadás mellett legemlékezetesebb élményem az iskola államosításával kapcsolatos. Rác Miklósnak, az igazgatónkak úgy tűnik, volt érzéke a demokráciához. Összehívta a diákokat a tornaterembe, s közölte, hogy a kormányhatározat szerint államosítani fogják az iskolát és aki ezzel nem ért egyet, menjen ki a teremből. Csáky Kati elindult, s mi utána mentünk. Nem néztem hátra, nem tudom maradtak-e bent s hányan, de a legtöbben kijöttünk. Utána kicsit megszeppenten ültünk az osztályunkban, de gondolom, Rác Miklós is hasonlóan érezte magát, soha többé nem beszéltünk a dologról s így semmi következménye nem lett. Bizonyos, hogy a kivonulásunk a szülői üzenetet hordozta: ez az iskola jól működik, nem kell megváltoztatni. Sokszor tapasztaltam később is, hogy a vásárhelyiek az aktuálpolitikától függetlenül alakítják ki a véleményüket. Így tettek, amikor apámat a Rádióban „kútmérgezőnek” bélyegezték, ők ezt nem tapasztalták, jó tanárnak tartották, ezért visszahívták tanítani, s nem a politikai széljárással mozogtak akkor sem, amikor könyvtárat, iskolát neveztek el róla vagy szobrot állítottak az emlékének.

Ha meggondolom, miközben én a felnőtté válással, a magam alakításával voltam elfoglalva, édesapám életében nehéz évek követték egymást: bár irodalmilag sikeres időszak volt: befejezte az *Iszonyt*, fedél alá hozta a *Pusztuló magyarokat* és az *Erzsébet napot*, és ekkor írta a *Széchenyit* is. Magánéletében viszont átélte a szakítást Jusztinnal és házasságának szétesését, politikailag pedig ekkor tették teljesen tönkre. 47 januárjában, néhány héttel a *Széchenyi* megírása után maga is olyan veremben volt, mint *Széchenyi*, bár ő nem írt *Blick*-et, de őt tartották a Magyar Közösség néven elhíresült mozgalom összeesküvés ideológusának. Többen bizonyos írásainak a visszavonására bíztatják. Ezeknek válaszul írja meg az *Eklézsia megkövetés* című drámáját s befejezi a régebbi fogantatású, Husz Jánosról szóló darabját, aki szintén nem vonta vissza téziseit. Ennek az időszaknak egyetlen öröme, az *Iszony* megjelenése és sikere. Úgy érzi, az új világban számára az egyetlen engedélyezett út a regényírás, és több, elvetélt kísérlet után elkezd írni az *Égető Esztert*, ami azonban már csak hét év múlva jelenhetett meg. Németh László 1948

decemberében abbahagyta a tanítást, eredetét nem írhatott, ezért hosszú ideig kenyérkereső foglalkozása a fordítás lesz.

Én befejeztem az évet Hódmezővásárhelyen, de természetesen – édesapámhoz hasonlóan – még többször lementem, barátnői meghívásra, vagy édesapám mellé háziasszonykodni. Ezek közül a legemlékezetesebb, amikor Pilinszky Jánost hívta meg barátságuk, báty-öccs kapcsolatuk elmélyítésére s én voltam a háziasszonyuk. János sokáig emlegette a zsírban úszó mákos tésztát, amit, hogy a kezdő szakácsnő kedvét el ne vegyék, apuval együtt hősiesen megettek.

Egyetemi éveim alatt, s míg a gyermekeim kicsik voltak, ritkán jutottam le Vásárhelyre, de a fontosabb eseményeken igyekeztem ott lenni: a Cseresnyés találkozón, az Életmű sorozat indításakor, *Az írás ördöge* bemutatóján, majd édesapám halála után; amikor a Könyvtár fölvette a nevét, a szobor avatáson, különböző megemlékezéseken, a *Németh László Társaság* megalakulásakor és még hosszan sorolhatnám.

Mióta nyugdíjba mentem, férjemmel minden évben többször vagyunk Vásárhelyen és nemcsak édesapám ügyeivel kapcsolatban, a város ünnepeit is a magunkénak érezzük. Véleményem szerint a budapestieknek nincs igazi szülőföldjük, az évek során hányódnak a nagy város egyik kerületéből a másikba, nem ismerik még a szomszédjukat se, a hely ahol születünk éppen úgy elvész előlünk, mint a pap, aki keresztelte. Én éppen ezért kértem néhány éve, hogy lehessen Hódmezővásárhely tiszteletbeli polgára, hogy tartozzak valahová, s úgy tűnik, a vásárhelyiek el is fogadtak.

Az írás címét, mint tudják, édesapámtól vettem kölcsön, de én valóban úgy érzem, hogy számomra is Vásárhely a „Boldogság szigete” volt.

